

Lösningförslag till tentamensskrivning i Matematik IV, 5B1230.

Torsdagen den 26 maj 2005, kl 0800-1300.

Hjälpmedel: BETA, Mathematics Handbook.

Redovisa lösningarna på ett sådant sätt att beräkningar och resonemang är lätta att följa.

Svaren skall ges på reell form.

Del 1 är avsedd för betyg 3 och omfattar 6 moduler (uppgifter).

För godkänt krävs att 5 moduler är godkända.

Del 2 är avsedd för högre betyg, 4 och 5, och omfattar 20 poäng.

Poängfördelning på del 2: 11-14 ger 5 poäng vardera.

För betyg 4 krävs förutom godkänt på del 1 även minst 9 poäng på del 2.

För betyg 5 krävs förutom godkänt på del 1 även minst 15 poäng på del 2.

OBS! GODKÄNDA MODULER TILLGODORÄKNAS ENDAST FRÅN VÅREN 2005. OBS!

Detta sker enligt följande: Godkänd modul nr i ger uppgift nr i godkänd, $i=1, 2, \dots, 6$.

Bonuspoäng från våren 2005 får tillgodoräknas på del 2.

Modul1, LS1	Kapitel 1-3 i Z.C.
Modul2, INL1	Kapitel 7 i Z.C.
Modul3, LS2	Kapitel 4, 8 och 10 i Z.C.
Modul4, INL2	Kapitel 11-12 i Z.C.
Modul5, LS3	Kapitel 9 i E.P.
Modul6, LS4	Kapitel 10-11 i E.P.

Del 1

Modul1. Lös begynnelsevärdesproblemet $xy' + 4y = x^4y^2$, $y(1) = 1$.

Lösning:

Vi har en differentialekvation av Bernoulli typ.

Omforma differentialekvationen: $xy^{-2}y' + 4y^{-1} = x^4$.

Gör substitutionen $z = y^{-1}$, $z' = -y^{-2}y'$ vilket ger $-xz' + 4z = x^4$.

Vi har erhållit en linjär differentialekvation vilken löses med hjälp av integrerande faktor. Skriv först ekvationen på standardform.

$z - \frac{4}{x}z = -x^3$, en integrerande faktor är x^{-4} .

Multiplisera med integrerande faktorn: $x^{-4}z' - 4x^{-5}z = -x^{-1}$, $(x^{-4}z)' = -x^{-1}$.

Integration med avseende på x ger: $x^{-4}z = -\ln|x| + C$.

Vi återsubstituerar: $x^{-4}y^{-1} = -\ln|x| + C$. Villkoret ger $C = 1$.

Hyfsning ger $y = \frac{1}{x^4(1 - \ln x)}$. Denna lösning är definierad då $x > 0$ och $x < e$.

Lösningens existensintervall är $\{x: 0 < x < e\}$.

SVAR: Den sökta lösning ges av $y = \frac{1}{x^4(1 - \ln x)}$ då $0 < x < e$.

Modul2. Lös integralekvationen $y'(t) + 3 \int_0^t \sin(t-u)y(u)du = t$.

Lösning:

Laplacetransformera.

$$Y(s) + 3 \frac{1}{s^2 + 1} Y(s) = \frac{1}{s^2}$$

$$\text{Lös ut } Y(s): Y(s) = \frac{s^2 + 1}{s^2(s^2 + 4)}.$$

Partialbråksuppdelning: $Y(s) = \frac{s^2 + 1}{s^2(s^2 + 4)} = \frac{1}{s^2} + \frac{3}{s^2 + 4}$.

Återsubstituera: $y(t) = \frac{1}{4}t + \frac{3}{8}\sin 2t$.

SVAR: Den sökta lösningen är $y(t) = \frac{1}{4}t + \frac{3}{8}\sin 2t$.

Modul3. En lösning till differentialekvationen

$$xy - 2(x+1)y + (x+2)y = 0, \quad x > 0 \text{ ges av } y_1(x) = e^x.$$

Bestäm en annan lösning $y_2(x)$ som är linjärt oberoende av $y_1(x)$.

Det linjära oberoendet skall verifieras.

Ange också den allmänna lösningen.

Lösning:

Vi använder reduktion av ordning.

Insättning av $y = e^x z$ i differentialekvationen ger

$$x(e^x z + 2e^x z + e^x z) - 2(x+1)(e^x z + e^x z) + (x+2)e^x z = 0, \quad x(z + 2z) - 2(x+1)(z) = 0.$$

Sänk ordningen genom att sätta $u = z$, $u' = z'$: $xu - 2u = 0$.

Löses som linjär eller separabel: $u = C_1 x^2$ eller $z = C_1 x^2$.

Integrera med avseende på x : $z = C_1 \frac{x^3}{3} + C_2$.

Den allmänna lösningen till differentialekvationen är $y = (C_3 x^3 + C_2)e^x$.

Det linjära oberoendet visas med hjälp av Wronskianen:

$$W(e^x, e^x x^3) = \begin{vmatrix} e^x & e^x x^3 \\ e^x & e^x x^3 + 3e^x x^2 \end{vmatrix} = 3e^{2x} x^2 \neq 0, \quad x > 0.$$

$e^x x^3$ och e^x är linjärt oberoende.

SVAR: Den allmänna lösningen är $y = (C_3 x^3 + C_2)e^x$.

Modul4. Bestäm en funktion $u(x,y)$ som uppfyller differentialekvationen

$$\frac{\partial u}{\partial x} = \frac{\partial u}{\partial y} + u \text{ och villkoret } u(x,0) = 3e^{5x} + 2e^{-3x}.$$

Lösning:

Vi använder variabelseparation. Sätt $u(x,y) = X(x)Y(y)$.

Insättning ger: $X(x)Y(y) = X(x)Y(y) + X(x)Y(y)$.

Dividera med $X(x)Y(y)$: $\frac{X'(x)}{X(x)} = \frac{Y'(y)}{Y(y)} + 1 = \lambda$.

Den partiella differentialekvationen har omformats till ett system av

$$\begin{aligned} \text{ordinära differentialekvationer vilket skrives} \quad & X'(x) = \lambda X(x) \\ & Y'(y) = (\lambda - 1)Y(y). \end{aligned}$$

Detta har lösningen $X(x) = Ae^{\lambda x}$ och således $u(x,y) = AB e^{\lambda x + (\lambda - 1)y}$.

Det givna villkoret ger oss lösningen $u(x,y) = 3e^{5x+4y} + 2e^{-3x-4y}$.

SVAR: Den sökta lösningen $u(x,y) = 3e^{5x+4y} + 2e^{-3x-4y}$.

Modul5. Beräkna dubbelintegralen $\int_0^1 \int_{\sqrt{y}}^1 e^{-x^3} dx dy$.

Lösning:

Integrationsområdet ges av $\{(x,y): \sqrt{y} \leq x \leq 1, 0 \leq y \leq 1\}$.

Detta område kan även beskrivas som $\{(x,y): 0 \leq y \leq x^2, 0 \leq x \leq 1\}$.

Vi byter integrationsordning i dubbelintegralen.

$$\int_0^1 \int_{\sqrt{y}}^1 e^{-x^3} dx dy = \int_{x=0}^1 \int_{y=0}^{x^2} e^{-x^3} dy dx = \int_{x=0}^1 x^2 e^{-x^3} dx = \left[\frac{-1}{3} e^{-x^3} \right]_{x=0}^1 = \frac{1-e^{-1}}{3} = \frac{e-1}{3e}$$

SVAR: Dubbelintegralen är lika med $\int_0^1 \int_{\sqrt{y}}^1 e^{-x^3} dx dy = \frac{e-1}{3e}$.

Modul6. Beräkna flödet av vektorfältet $\mathbf{v} = \text{grad}(z^3)$ ut ur kroppen given av olikheterna $x^2 + y^2 + z^2 \leq 4$, $z \geq 0$.

Lösning:

Flödet ut ur kroppen ges av flödesintegralen $\iint_S \mathbf{v} \cdot \hat{\mathbf{n}} d\sigma$, där S är

kroppens yta och $\hat{\mathbf{n}}$ dess utåtriktade enhetsnormal.

Vi använder divergenssatsen och överför ytintegralen till en trippelintegral över den aktuella kroppen.

Formeln för divergenssatsen lyder $\iint_S \mathbf{v} \cdot \hat{\mathbf{n}} d\sigma = \iiint_K \text{div} \mathbf{v} dx dy dz$, där K är

den inneslutna kroppen.

Vektorfältet $\mathbf{v} = \text{grad}(z^3) = (0,0,3z^2)$ och dess divergens $\text{div} \mathbf{v} = 6z$.

Flödet $= \iiint_K 6z dx dy dz$.

Integrera först i z-led:

$$= \iiint_K 6z dx dy dz = \int_{D_{xy}} \int_{z=0}^{\sqrt{4-x^2-y^2}} 6z dz dx dy = 3 \int_{D_{xy}} (4-x^2-y^2) dx dy,$$

där $D_{xy} = \{(x,y): x^2 + y^2 \leq 4\}$.

Inför polära koordinater: $= 3 \int_{D_{r\theta}} (4-r^2) r dr d\theta = 3 \int_0^{2\pi} \int_0^2 (2^2 - \frac{r^2}{4}) r dr d\theta = 6\pi \cdot 4 = 24\pi$.

SVAR: Flödet ut ur kroppen är $= 24\pi$.

Del 2

11. I en stock, som har formen av en rät cirkulär cylinder, med radien 20 cm, gör man två sågskär. Det första går i rät vinkel mot cylinderns axel, det andra bildar 60° vinkel med det första. Bestäm volymen av det bortsågade stycket om skären möts på en rät linje genom cylinderns axel.

Lösning:

Sätt radien lika med r och låt stocken ha ekvationen $x^2 + y^2 = r^2$ samt låt sågskären ha ekvationerna $z=0$ respektive $z = x\sqrt{3}$. Vi erhåller då volymen av det bortsågade stycket.

Denna blir $V = \int_K dx dy dz = \int_D (x\sqrt{3} - 0) dx dy$, där $D = \{(x, y): x^2 + y^2 \leq r^2, x \geq 0\}$.

$$V = \int_D (x\sqrt{3} - 0) dx dy = \sqrt{3} \int_{y=-r}^r \int_{x=0}^{\sqrt{r^2-y^2}} x dx dy = \sqrt{3} \frac{1}{2} \int_{y=-r}^r (r^2 - y^2) dy$$

$$V = \sqrt{3} \int_{y=0}^r (r^2 - y^2) dy = \sqrt{3} \left(r^3 - \frac{r^3}{3} \right) = \frac{2r^3 \sqrt{3}}{3}$$

Insättning av det numeriska värdet på radien ger följande volym: $V = \frac{16\sqrt{3}}{3} \text{ dm}^3$.

SVAR: Det bortsågade stycket har volymen $V = \frac{16\sqrt{3}}{3} \text{ dm}^3$.

12. Ett icke-homogent system av differentialekvationer kan skrivas $\mathbf{x}' = \mathbf{A}\mathbf{x} + \mathbf{f}$. Härled en partikulärlösning, då en fundamentalmatris till systemet ges av $\mathbf{U}(t)$.

Ange även den allmänna lösningen.

Tillämpa därefter ovanstående på systemet $\mathbf{x}' = \begin{pmatrix} 1 & 4 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \mathbf{x} + \begin{pmatrix} e^t \\ e^t \end{pmatrix}$.

Lösning:

Den allmänna homogena lösningen ges av $\mathbf{x}_h = \mathbf{U}(t)\mathbf{C}$, där \mathbf{C} är en konstant kolonnvektor.

Vid härledning av en partikulärlösning antar vi att partikulärlösningen har formen $\mathbf{x}_p = \mathbf{U}(t)\mathbf{U}(t)$.

Insättning i det inhomogena systemet $\mathbf{x}' = \mathbf{A}\mathbf{x} + \mathbf{f}$ ger

$$\mathbf{U}'(t)\mathbf{U}(t) + \mathbf{U}(t)\mathbf{U}'(t) = \mathbf{A}\mathbf{U}(t)\mathbf{U}(t) + \mathbf{f}$$

$\mathbf{U}(t)$ är en fundamentalmatris vars kolonner uppfyller det homogena systemet $\mathbf{x}' = \mathbf{A}\mathbf{x}$, dvs $\mathbf{U}'(t) = \mathbf{A}\mathbf{U}(t)$.

Vi får då $\mathbf{U}(t)\mathbf{U}'(t) = \mathbf{f}$. Multiplicera ekvationen från vänster med inversen till fundamentalmatrisen. Denna existerar ty $\det(\mathbf{U}(t)) \neq 0$ eftersom fundamentalmatrisen består av linjärt oberoende kolonner som är lösningar till det homogena systemet.

Systemet blir $\mathbf{U}'(t) = \mathbf{U}^{-1}(t)\mathbf{f}$.

Integrera med avseende på t : $\mathbf{U}(t) = \int \mathbf{U}^{-1}(t)\mathbf{f} dt$.

Partikulärlösningen blir: $\mathbf{x}_p = \mathbf{U}(t) \int \mathbf{U}^{-1}(t)\mathbf{f} dt$.

Systemets allmänna lösning ges av $\mathbf{x} = \mathbf{x}_h + \mathbf{x}_p = \mathbf{U}(t)\mathbf{C} + \mathbf{U}(t) \int \mathbf{U}^{-1}(t)\mathbf{f} dt$.

Nu över till tillämpningen.

Först bestämmer vi en fundamentalmatris.

Bestäm först egenvärdena till matrisen $\mathbf{A} = \begin{pmatrix} 1 & 4 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$.

Dessa fås ur ekvationen $0 = \det(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I}) = \begin{vmatrix} 1-\lambda & 4 \\ 0 & 2-\lambda \end{vmatrix} = \lambda^2 - 3\lambda + 2 = (\lambda - 1)(\lambda - 2)$.

Matrisens egenvektorer fås ur ekvationen $\begin{pmatrix} 1-\lambda & 4 \\ 0 & 2-\lambda \end{pmatrix} \mathbf{v} = \mathbf{0}$.

Vi startar med egenvärdet $\lambda = 1$. Insättning ger: $\begin{pmatrix} 0 & 4 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \mathbf{v} = \mathbf{0}$, $\mathbf{v}_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$.

Egenvärdet $\lambda = 2$ ger: $\begin{pmatrix} -1 & 4 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \mathbf{v} = \mathbf{0}$, $\mathbf{v}_2 = \begin{pmatrix} 4 \\ 1 \end{pmatrix}$.

En fundamentalmatris ges av $(t) = \begin{pmatrix} e^t & 4e^{2t} \\ 0 & e^{2t} \end{pmatrix}$.

Inversen till fundamentalmatrisen blir $^{-1}(t) = e^{-3t} \begin{pmatrix} e^{2t} & -4e^{2t} \\ 0 & e^t \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{-t} & -4e^{-t} \\ 0 & e^{-2t} \end{pmatrix}$.

En partikulärlösning är

$$\mathbf{x}_p = \begin{pmatrix} e^t & 4e^{2t} & e^{-t} & -4e^{-t} & e^t \\ 0 & e^{2t} & 0 & e^{-2t} & e^t \end{pmatrix} dt = \begin{pmatrix} e^t & 4e^{2t} & -3 \\ 0 & e^{2t} & e^{-t} \end{pmatrix} dt = \begin{pmatrix} e^t & 4e^{2t} & -3t \\ 0 & e^{2t} & -e^{-t} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} (-3t-4)e^t \\ -e^t \end{pmatrix}$$

Den allmänna lösningen ges av

$$\mathbf{x} = \mathbf{x}_h + \mathbf{x}_p = \begin{pmatrix} e^t & 4e^{2t} \\ 0 & e^{2t} \end{pmatrix} \mathbf{C} + \begin{pmatrix} (-3t-4)e^t \\ -e^t \end{pmatrix}.$$

SVAR: För härledningen se ovan.

Den allmänna lösningen är $\mathbf{x} = \mathbf{x}_h + \mathbf{x}_p = \begin{pmatrix} e^t & 4e^{2t} \\ 0 & e^{2t} \end{pmatrix} \mathbf{C} + \begin{pmatrix} (-3t-4)e^t \\ -e^t \end{pmatrix}$

13. Värmeledningsproblemet

$$\frac{\partial^2 u}{\partial x^2} = \frac{\partial u}{\partial t}$$

$u(0,t) = 0$, $u(1,t) = 10$ kan lösas genom att man sätter $v(x,t) = u(x,t) - 10x$.

$$u(x,0) = 0$$

a. Visa att $v(x)$ uppfyller

$$\frac{\partial^2 v}{\partial x^2} = \frac{\partial v}{\partial t}$$

$$v(0,t) = 0, \quad v(1,t) = 0$$

$$v(x,0) = -10x$$

b. Lös P.D.E.-problemet för v och bestäm sedan u .

Lösning:

a. Insättning av $v(x,t) = u(x,t) - 10x$ i $\frac{\partial^2 u}{\partial x^2} = \frac{\partial u}{\partial t}$ ger $\frac{\partial^2 v}{\partial x^2} = \frac{\partial v}{\partial t}$,

$$\text{ty } \frac{\partial v}{\partial t} = \frac{\partial u}{\partial t} \text{ och } \frac{\partial v}{\partial x} = \frac{\partial u}{\partial x} - 10, \quad \frac{\partial^2 v}{\partial x^2} = \frac{\partial^2 u}{\partial x^2}.$$

Vidare erhålles:

$$v(0,t) = u(0,t) = 0, \quad v(1,t) = u(1,t) - 10 = 10 - 10 = 0 \text{ och}$$

$$v(x,0) = u(x,0) - 10x = 0 - 10x = -10x.$$

Därmed är a. visad.

b. Vi använder variabelseparation. Sätt $v(x,t) = X(x)T(t)$.

Insättning i den partiella differentialekvationen ger: $X(x)T'(t) = X(x)T(t)$.

Dividera med $X(x)T(t)$: $\frac{X'(x)}{X(x)} = \frac{T'(t)}{T(t)} = \text{konstant} = \lambda$.

Vi erhåller ett system av linjära okopplade differentialekvationer:

$$X'(x) - \lambda X(x) = 0$$

$$T'(t) - \lambda T(t) = 0$$

"T-ekvationen" har lösningen: $T(t) = Ce^{\lambda t}$.

För "X-ekvationen" behandlas tre olika fall: $\lambda > 0$, $\lambda = 0$ och $\lambda < 0$.

$$\lambda > 0, \lambda = \mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$\lambda = 0$$

$$\lambda < 0, \lambda = -\mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$X(x) = A_1 e^{\mu x} + B_1 e^{-\mu x}$$

$$X(x) = A_2 x + B_2$$

$$X(x) = A_3 \cos \mu x + B_3 \sin \mu x$$

Villkoren $v(0,t) = v(1,t) = 0$ ger tillsammans med variabelseparationen att $X(0)T(t) = X(1)T(t) = 0$. Detta skall gälla för alla t : $X(0) = X(1) = 0$.

Insättning ger:

$$\lambda > 0, \lambda = \mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$\lambda = 0$$

$$\lambda < 0, \lambda = -\mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$0 = X(0) = A_1 + B_1$$

$$0 = X(0) = B_2$$

$$0 = X(0) = A_3$$

$$0 = X(1) = A_1 e^{\mu} + B_1 e^{-\mu}$$

$$0 = X(1) = A_2 + B_2$$

$$0 = X(1) = A_3 \cos \mu + B_3 \sin \mu$$

$$A_3 = 0$$

Triviala lösningen.

Triviala lösningen.

$$\mu = n\pi \quad X(x) = B_3 \sin n\pi x$$

Motsvarande "T-lösningar" blir:

$$\lambda > 0, \lambda = \mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$\lambda = 0$$

$$\lambda < 0, \lambda = -\mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$T(t) = C_3 e^{-(n\pi)^2 t}$$

Vi har erhållit

$$\lambda < 0, \lambda = -\mu^2, \mu \in \mathbf{R}$$

$$v(x,t) = B_3 \sin n\pi x C_3 e^{-(n\pi)^2 t}$$

Linjärkombinationer av lösningar är lösning.

Den lösning som uppfyller de givna randvillkoren är på formen:

$$v(x,t) = \sum_{n=1} b_n \sin n\pi x e^{-(n\pi)^2 t}$$

Begynnelsevillkoret $v(x,0) = -10x$ ger:

$$-10x = v(x,0) = \sum_{n=1} b_n \sin n\pi x$$

Koefficienterna är:

$$b_n = \frac{2}{1} \int_0^1 -10x \sin n\pi x dx = 20 \left[x \frac{\cos n\pi x}{n\pi} \right]_{x=0}^1 - \int_0^1 \frac{\cos n\pi x}{n\pi} dx = 20 \frac{\cos n\pi}{n\pi} = \frac{20(-1)^n}{n\pi}$$

Vi får

$$v(x,t) = \sum_{n=1} \frac{20(-1)^n}{n\pi} \sin n\pi x e^{-(n\pi)^2 t}$$

Vilket ger

$$u(x,t) = 10x + v(x,t) = 10x + \sum_{n=1} \frac{20(-1)^n}{n\pi} \sin n\pi x e^{-(n\pi)^2 t}$$

SVAR: a. Se ovan.

b. Den sökta lösningen ges av

$$u(x,t) = 10x + v(x,t) = 10x + \sum_{n=1} \frac{20(-1)^n}{n\pi} \sin n\pi x e^{-(n\pi)^2 t}$$

14. Om ingen fisk tas upp ur en sjö så varierar mängden fisk, $y(t)$ [ton], i sjön med tiden t [år] enligt differentialekvationen

$$y' = \frac{y}{a} \left(1 - \frac{y}{b}\right), \quad y > 0, \quad \text{där } a = 4 \text{ [år]} \text{ och } b = 80 \text{ [ton]}.$$

Nu börjar man fiska ut c [ton] fiskar per år, (c är en positiv konstant).

- Ange differentialekvationen för y som då gäller.
- Ange det kritiska värdet på c som inte får överskridas om det skall finnas någon jämviktslösning > 0 .
- Då c ligger under detta kritiska värde finns det en stabil jämviktsnivå $y_0 > 0$ för mängden fisk. Bestäm y_0 som funktion av c .

Lösning:

- Den korrigerade differentialekvationen blir $y' = \frac{y}{a} \left(1 - \frac{y}{b}\right) - c$.

Med de givna värdena på konstanterna får vi

$$y' = \frac{y}{4} \left(1 - \frac{y}{80}\right) - c = \frac{y(80 - y)}{320} - c = \frac{y(80 - y) - 320c}{320} = f(y).$$

- Jämviktslösning erhålles då $f(y) = 0$.

Då är $y^2 - 80y + 320c = 0$, $(y - 40)^2 = 1600 - 320c = 320(5 - c)$.

Reella lösningar och större än noll erhålles då $c \leq 5$.

För $c > 5$ existerar inga jämviktslösningar.

Jämviktslösningarna är $y = 40 \pm \sqrt{320(5 - c)}$.

- Vi bestämmer den stabila jämviktslösningen y_0 genom att studera tecknet hos $f(y_0)$.

Jämviktslösningen är stabil om $f(y_0) < 0$ och instabil om $f(y_0) > 0$.

$$f(y) = \frac{80 - 2y}{320} = \frac{40 - y}{160} \quad \text{och insättning av jämviktslösningarna ger}$$

$$f(40 + \sqrt{320(5 - c)}) = \frac{-\sqrt{320(5 - c)}}{160} < 0 \quad \text{stabil jämviktslösning.}$$

$$f(40 - \sqrt{320(5 - c)}) = \frac{\sqrt{320(5 - c)}}{160} > 0 \quad \text{instabil jämviktslösning.}$$

SVAR: a. Den nya differentialekvationen är $y' = \frac{y(80 - y)}{320} - c$.

- Det kritiska värdet på c är $c = 5$.

- Jämviktsnivån $y_0 = 40 + \sqrt{320(5 - c)}$.